

חיי שרה ב

חזרה לנערותה" [וכפשוטות הכתובים דפ' וירא, דאע"פ ש" (ואברהם ושרה זקנים גו') חדל להיות לשרה אורח גו' אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן], מ"מ נולד לשרה בן ו"היניקה בנים שרה"י], ומזה מובן, לכאורה, גם בנוגע לאברהם, דאע"פ שמלכתחילה, ואברהם ושרה זקנים באים בימים" (וכדברי שרה, "אחרי בלותי גו' ואדוני זקן", שגם אצל אברהם כבר עבר הזמן שיוכל להוליד בנים⁸), מ"מ חזר לנערותו. ולכן הוצרך הכתוב להודיע, שאחרי שעברו (כמו) ל"ז שנה מלידת יצחק, שוב, ואברהם זקן בא בימים".

אבל, אי אפשר לתרץ כן בדרך הפשט, כי מצינו אח"כ (בסוף הפרשה⁹) שאברהם נשא אשה אחרת והוליד ממנה כמה בנים (בני קטורה)¹⁰.

ב. עוד תירוצי מצינו במדרש, "כאן [בפ' וירא] זקנה שיש בה לחלוחית ולהלן [בפרשתנו] בזקנה שאין בה לחלוחית", היינו, שבפ' וירא מדובר בתחילת ימי ה' זקנה כשעדיין יש באדם, "לחלוחית", משא"כ, "ואברהם זקן" בפרשתנו פירושו זקנה ש"אין בו לחלוחית"¹¹.

(8) יח, יא"ב וכפרש"י שם.

(9) וירא כז, ז. וראה רש"י שם.

(10) ראה גם לקמן ע' 94. – ובלקו"ש ח"ב ע' 80 ואילך נ"ח באו"א, שאצל אברהם לא היתה מלכת חילה תשות כח בנוגע ללידה. ע"ש. ואכ"מ.

(11) כה, א ואילך.

(12) וראה לקמן שם ואילך, שזה הי' גם 101, ששוב חזר לנערותו כו'. אבל לכאורה אין זה פשוט ממש. – וראה לקו"ש ח"ב הנ"ל. ואכ"מ.

(13) ולפירוש זה, תוכן הוקנה כאן אינו בשייכות לענין הלידה (ראה נור הקודש (השלם) לבי' וירא (שם).

א. "ואברהם זקן בא בימים". וכתב הכלי יקר, "הרבה מפרשים תמהו והלא כבר נאמר [לעיל בפ' וירא] ואברהם ושרה זקנים באים בימים והי' כמו ל"ז שנים בין שני זמנים אלו" – ומזה שנאמר כאן, "ואברהם זקן בא בימים", שרק עתה נזדקן כו'?

והנה תמ' זו היא (גם) לפי פשוטו של מקרא, וצ"ע למה לא מצינו יישוב עלי' בפירוש רש"י על התורה [וכמשנ"ת כמ"פ, שבפירושו על התורה מיישב רש"י כל דבר הקשה בפשוטו של מקרא, ובמקום שלא מצא רש"י פירוש (מספיק) ליישב המקראות ע"פ פשוטם, כ' רש"י, "איני יודע" וכו' ב].

והנה במדרש איתא, "כבר כתיב ואברהם ושרה זקנים, מה ת"ל ואברהם זקן, אלא שהחזירו הקב"ה לימי נערותו צריך לכתוב פעם שני' ואברהם זקן". ולכאורה אפשר לומר שתירוצי זה יש לו מקום גם לפי פשוטו של מקרא, וכמפורש ב' פרש"י בנוגע לשרה שהקב"ה בירכה, ש'

(1) פרשתנו כד, א.

(2) יח, יא.

(3) כ"ה בכלי יקר. ולכאורה צ"ע, שהרי הי' בערך מ"א שנה, כי "ואברהם ושרה זקנים גו'" הי' שנה לפני לידת יצחק, ואברהם זקן גו' דפרשתנו הי' קצת קודם נישואי יצחק ורבקה, ויצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה" (תולדות כה, כ). – וראה אברבנאל (השאלה הא') ועוד פרשתנו.

(4) ראה לדוגמא פרש"י תולדות כה, ה. ועוד (נסמנו בלקו"ש ח"ה ע' 1 בהערה).

(5) בי' וירא שם (פמ"ח, טז).

(6) וצ"ע בכלי יקר שם, שכ' שפירוש זה אין לו סמך מן המקרא.

(7) לך לך יז, טז.

בא בימים" – דלכאורה יש להבין, מהי ההוספה בלשון, "באים" בימים" על "זקן"? וגם בזה – לא מצינו שרש"י בפירושו על התורה יפרש לשון זו. ועכצ"ל, דס"ל שהפירוש של "בא בימים" הוא פשוט כדי כך עד שאין צורך לפרשו.

והנה לפי כמה פשטנים, הלשון, "בא בימים" מורה על זקנה מופלגת, וכפירוש הראב"ע²⁰, "באים בימים" – "הגיעו לימים רבים". אבל צ"ע, איך נרמז בלשון, "בא בימים" שהכוונה ל"ימים רבים" עוד יותר מסתם, "זקנה".

[ברמב"ן²¹ כ': "האדם בימי בחרותו יקרא עומד בימים, ויקראו ימיו כי הם שלו... אבל כאשר יזקין ויחיי ימים רבים מרוב בני האדם בדורו יקרא בא בימים מפני שהוא כבא בארץ אחרת כו'". אבל לכאורה אין זו פשוט משמעות הביטוי "בא בימים"²², ועד כדי לומר שלא הוזקק רש"י לפרשו בהדיא וסומך על הלומד מקרא (הכולל גם "בן חמש"²³) שיבין זה מעצמו].

ועוד זאת: הגיל של בן מאה שנה לאיש (שני אברהם) ובן צ' לאשה (שני שרה) לא נחשב, לכאורה, לזקנה מופלגת בתקופה ההיא. ויתר על כן: הלשון "זקן בא בימים" מצינו גם אצל דוד (בהפטר פרשתנו²⁴)

אבל לכאורה אין לחילוק זה שייכות לדרך הפשט, שהרי בשני המקומות נאמר: "זה אותה הלשון "זקן בא בימים" (זקנים באים בימים), ולמה לא נרמז בלשון הכתוב חילוק זה בין שני שלבי זקנה (כמו "זקן מאד" וכי"ב)?

ברמב"ן²⁵ מפרש, שיש חילוק בין "ב-איים בימים" דפ' וירא ו"בא בימים" דפר' שתנו, כי "באים בימים" הוא לשון הווה, "כמו הבאים" בשערים האלה, ולכן פירושו ש"מתחילים בימי הזקנה" (כש' עדיין "יש בה לחלוחית"), שנכנסים ובאים עתה לימי זקנה: משא"כ "בא בימים" הוא לשון עבר, "כמו בא' אחיך במרמה", ופירושו, "שכבר בא בימים".

אבל קשה לומר שגם רש"י ס"ל חילוק זה בפירוש כתובים אלה, דא"כ הו"ל לכ' טוב כן בפירושו, וע"ד שמצינו להלן ב' פרש"י (בפ' ויצא²⁶) שמפרש החילוק בין ב' הפעמים שנאמר שרחל "באה", "הרא-שון [ש] הטעם באל"ף" לשון עושה וה-שני²⁷ [ש] הטעם למעלה בבי"ת" לשון עשתה²⁸.

ג. ויובן זה בהקדים פירוש כפל ה- לשון "זקנים באים בימים" (וכן כאן "זקן

(14) פרשתנו כד, א. וראה גם כלי יקר שם.

(15) ירמ' ז, ב.

(16) תולדות כו, לה.

(17) כט, ו. וכן בפרש"י לעיל לך (טו, יז). ע"ש.

רש"י ויגש (מו, כו) – הובא ביפה תואר (השלם) לביר שם.

(18) ויצא שם, ט.

(19) כלומר: אע"פ שגם בנדוד, "הטעם" ב-

חיבת "באים" (בכתוב "ואברהם ושרה זקנים באים בימים") הוא "באל"ף" (לשון הווה) – מ"מ, את"ל שרש"י ס"ל שזוהו החילוק בין שני הכתובים, הו"ל לפרש כן להדיא (במקומות שבהערה 17). ומדלא פירש כן משמע דס"ל שגם, ואברהם זקן בא בימים" הוא ל' הווה (ולא עבר). וראה גם עקידה פרשתנו, שהקשה על פ' הרמב"ן.

(20) וירא שם (יח, יא). – וראה גם רד"ק שם:

"מנהג הכתוב לאמר הלשון הזו על האדם שגברה וכבדה עליו הזקנה שהוא בא בימים הידועים שהם דרך כל הארץ", ועד"ז פי' בפרשתנו כאן "בימים שהם השלמת ימי אדם בעולם".

(21) וירא שם.

(22) וכן פי' הרד"ק הנ"ל (הערה 20) "בימים הידועים", "השלמת ימי אדם כו'" – לא מונח בפשטות ה' "בא בימים". ועכ"פ, אם רש"י ס"ל כן הו"ל לפרשו להדיא.

(23) כפסק המשנה אבות ספ"ה.

(24) מ"א בתחלתו.

[וכפי שרואים במוחש, שאין כל בני אותו גיל דומים זל"ז, ולפעמים א' מהם נראה יותר מבוגר מזולתו, כי ניכר עליו רושם המאורעות שעברו עליו, מכיון שכל מאורע כו' נגע ללבן].

וזהו גם פירוש הלשון „זקן בא בימים“ אצל דוד, אף שמספר שנות חייו ה' קרוב לשבעים שנה בלבד, כי ריבוי המאורעות שעברו עליו (כמו ריבוי המלחמות, עגמת נפש מבנו כו' וכיו"ב), הותירו את רישומן עליו, באופן של „בא בימים“.

וזהו „ואברהם ושרה זקנים באים ב' ימים“, שלא רק שהי' „זקנים“ מפני מספר שנות חייהם, אלא עוד זאת, שימי חייהם לא חלפו ועברו מהם, אלא היו באופן של „באים בימים“, כנ"ל.

ה. עפ"י יש לכאר גם מ"ש בפרשתנו עוד פעם „ואברהם זקן בא בימים“ — דיש לומר, שעיקר החידוש אינו בתיבת „זקן“ (כי גם לפניו ה' זקן, כנ"ל), אלא בכך שהי' „בא בימים“:

מטבע הדברים, שכלל שהאדם הולך ומתבגר, אין המאורעות מסביבו משפיעים עליו (כל כך) — אם מפני שנעשה מתון יותר („כל זמן שהם מזקינים דעתם מתיישבת“²⁵), או לפי שטבעו של זקן שכבר עבר הרבה בחייו, שאין הדברים שסביבו תופסים מקום אצלו.

ולכן, אף שכבר נאמר „ואברהם ושרה זקנים באים בימים“, מצד ריבוי המאורעות שעברו עליהם עד הזמן ההוא, מ"מ יש צורך להודיע ולחדש שגם לאחר ששכבר עבר הרבה בחייו, שאין הדברים שסביבו תופסים מקום אצלו.

על פעולת הזקנה, אלא ריבוי כמות של שנים, כדמצינו בכמה קראי. ולאידיך, בלשון „בא בימים“ אינו מודגש כ"כ ריבוי הימים. (29) משנה קנים ספ"ג.

בהיותו קרוב לכן שבעים שנה²⁵, שגיל זה בודאי אינו נחשב²⁶ לזקנה מופלגת²⁷.

ד. ויש לומר הביאור בזה:

הפירוש ד „בא בימים“ הוא — כפשוטו התיבות — שהגיע ובא (נכנס) בתוך הימים, כמו בא בבית וכיו"ב. זאת אומרת, שאין זה תיאור מספר שנות האדם (אם רב או מעט), אלא אופן חיי האדם בימים אלו.

כלומר: הימים שעברו על האדם וה' מאורעות שבהם, אינם כמו דבר העובר וחולף שלא נשאר ממנו רושם, כי אם הם באופן שהאדם „הכניס“ את מהותו ונפשו בתוך כל יום ויום ומאורעותיו וה' פתקאותיו, שאז כל יום ויום וכל מאורע ומאורע (הן דבר המשמח, והן הפכו ח'ו) פועל ומשפיע עליו, עד שניכר בגלוי בתווי פניו כו'²⁸.

(25) משא"כ מ"ש ביהושע (יהושע יג, א) „זקן בא בימים“ — לאחר ז' שני כיבוש — ה' לכה"פ קרוב לתשעים שנה (ראה סדר הדורות בא תמח. ועוד). ולהעיר שגם אצל יהושע נכפל עוד הפעם הלשון „זקן בא בימים“ (יהושע כג, א). ואכ"מ. (26) ראה גם יפה תואר (השלם) לב"ר פרשתנו (שבעה עשר 28).

(27) להעיר (ע"ד ההלכה) מזור יי"ד ר"ס רמד „שיבה שהוא מופלג בזקנה דהיינו בן שבעים“. אבל שם עיקר ההדגשה הוא על „שיבה“ דקאי על בן שבעים (אבות ספ"ה), וכמ"ש בב"י שם. וראה רמב"ם הל' סנהדרין (פ"ב ה"ג), דמוכח שם, דזקן מופלג בשנים הוא יותר מבעלי שיבה (ראה לח"מ שם. רמב"ם שם ה"ו). וראה גיטין (כח, א) „כיון דאפ"לג כו", וקאי על יותר מכן תשעים (ראה רש"י שם). ואכ"מ.

(28) בב"ר פרשתנו (פנ"ט, ו) „יש לך אדם שהוא בזקנה ואינו בימים [שקפצה עליו זקנה] בימים ואינו בזקנה [שהזקנה אינה ניכרת עליו], אבל כאן זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה“ (וראה במפרשים שם, המעלה שבוה). ולפ"ז, „זקן“ היינו תואר ופעולת הזקנה, ונא בימים קאי על כמות הזמן (ימים). וכן פ"י במצוד"ד ליהושע (יג, א). אבל פשוטו הפירוש דתיבת „זקן“ אינה תואר

דזה שאברהם בא ונכנס בכל יום ויום (עד שהי' ניכר עליו הרושם של כל ימי חייו) היינו לפי שכל ימיו היו ממולאים בעבודת השם, באופן שכל יום ויום הי' יום „חיי“.

(משיחת ש"פ חיי שרה תשמ"ח)

* * *

ז. ע"פ הנ"ל בביאור דברי הזהר בפי רוש „בא בימים“, יש לבאר גם כן לשון הכתוב בתחילת פרשתנו „ויהיו חיי שרה מאה שנה גו' שני חיי שרה“, דלכאורה יש לדייק: בדרך כלל, כשנאמר סכום שני חיי אדם בתורה, לשון הכתוב היא „ויהיו ימי...“ או „(ימל) שני חיי גו'“, וא"כ גם כאן הול"ל „ויהיו ימי שרה“ או „ויהיו שני שרה“ – ומהו הלשון „ויהיו חיי שרה“?

ויש לומר הביאור הזה:

עיקר החידוש בכתוב זה הוא להודיע שכל ימי שרה היו ממולאים בעבודת השם בתכלית השלימות, בלשון המדרש „כ' שם שהן תמימים כך שנותם תמימים“, ועד (כפרש"י³⁵) „כולן שוין לטובה“, שמת „טוב“ של כל שנותי' היתה באופן שווה.

ולכאורה הדברים תמוהים: כיצד אפשר לומר שכל קכ"ז השנים של שרה היו „שוין לטובה“? הרי מובן, שאין להשוות את מעמדה ומצבה בהיותה באור כשדים, וכן בחרן, לגבי מעמדה ומצבה לאחר שבה „אל הארץ אשר אראך“³⁶, ולאידך – בקכ"ז שנה אלו נכלל גם הזמן שהיתה בבית פרעה וכן בבית אבימלך וכו'.

שגם המאורעות דל"ז שנים אלו השפיעו עליו והותירו רושםם בו, באופן של „בא בימים“.

ואדרבה: יש לומר, שדוקא בימים אלו היו מאורעות חשובים ומכריעים בחיי אברהם עוד יותר מהמאורעות בשנות חייו הקודמים – לידת יצחק (ש„ביצחק יקרא לך זרע“³⁷), עד לעקידת יצחק ופטירת שרה וכו'.

ו. על פי פירוש זה ב„בא בימים“ (שימי האדם הם באופן ש„נכנס“ בהם ופרעלים עליו רושם כו') – יובן היטב פירוש הזהר³⁸ ב„בא בימים“ – שכל ימי חייו היו שלמים בעבודת השם, שלא החסיר מלעבוד את השם אפילו יום אחד מימי חייו.

לפי הנ"ל מובן, שפירוש הזהר אינו ע"ד הרמז בלבד, אלא הוא מיוסד על הפירוש הפשוט ב„בא בימים“, שלא הי' יום אצל אברהם שרק חלף ועבר, אלא אברהם בא ונכנס ב„ימיו“, לעבוד את השם בכל יום ויום כפי שהי' נדרש בכל יום לפי ענינו.

כלומר: הענין ד„בא בימים“ לפי פשוטו של מקרא (הנ"ל), קאי על חייו הגשמיים של אברהם, שמאורעות כל יום ויום השפיעו עליו וכו'; ואילו בזהר, פנימיות התורה, מודגש התוכן הפנימי של חיי אברהם, שהם חיי הנשמה ועבודת השם שלו, שהם חיי אברהם האמיתיים [ובלשון רבינו הזקן³⁹ „שחיי הצדיק אינם חיים בשרים כי אם חיים רוחניים“], ולכן מפרש,

(30) וירא כא, יב.

(31) ראה זהר פרשתנו קכט, א. זהר ויחי רכא, ב ואילך. רכד, א. וראה תו"א פרשתנו טז, א. משפטים עט, ב. ועוד. לקושי ח"ד ע' 1194. ח"כ ע' 315 ואילך. ושו"נ.

(32) תניא אגה"ק ביאור לסי' ז"ך בתחלתו (קמו,

ב).

(33) ראה לדוגמא בדורות שנמנו בס"פ בראשית: נח ט, כט; ס"פ נח: סוף פרשתנו (כה, ז. שם, יז). ועוד.

(34) ב"ר ריש פרשתנו.

(35) ריש פרשתנו.

(36) ר"פ לך לך.

דלוק מערב שבת לערב שבת, וברכה מצוי' בעיסה, וענן קשור על האהל" (כמבואר במפרשים³⁹ שהם כנגד ג' ה' מצוות הדלקת נר שבת, חלה ונדה).

וחיים אלו היו "שוין לטובה" כל רגע ורגע בהיותה עלי אדמות⁴⁰.

וזוהי ההדגשה "ויהיו חיי שרה גו" – דאף שימי ושני שרה, כללו הרבה חילוקים ושינויים במעמדה ומצבה, אבל "חיי שרה" היו באופן שוה במשך כל ימי חיי, "כולן שוין לטובה"⁴¹.

(משיחת ש"פ חיי שרה תשמ"ג)

אך הביאור בזה – בפשטות³⁷: "חיי שרה" פירושו – הענינים שבהם חייתה שרה, ו"חיי שרה" היו "שוין לטובה", ב' משך כל שנותי' [ע"ד הנ"ל מזהר בפירוש "בא בימים" שנאמר אצל אברהם, שכל יום ויום הי' שלם בעבודת ה'].

דהנה מובן, שהמשמעות האמיתית ד' "חיי שרה" לא היו חיי הגוף שלה (אכילה ושינה וכיו"ב) – דלא בענינים אלו "חיי" תה" שרה אמנו. ופשיטא, כאשר היתה ב' בית פרעה או בבית אבימלך, הרי הצד הבלתי-רצוי שבזה לא הי' חלק מ"חיי שרה" [שהרי אדרבה, היותה סגורה בבית פרעה ובית אבימלך גרם לה צער גדול].

אלא "חיי שרה" הם החיים הרוחניים שלה, החל מג' המצוות המיוחדות לנשי ישראל, כמובא בפרש"י פרשתנו³⁸, "נר

(39) חזקוני, גוי"א ועוד שם. וראה לקו"ש חט"ו

ע' 172. ועוד.

(40) גם בהיותה בבית פרעה כו'.

(41) ופירוש סיום הכתוב "שני חיי שרה" (שממנו

נלמד "כולן שוין לטובה") – שבמשך כל שנותי, היו חיי' שוין לטובה.

(37) הביאור ע"פ פנימיות הענינים – ראה

לקו"ש ח"ה ע' 352 ואילך. ח"כ ע' 325 ואילך. ועוד.

(38) כד, סז.

חיי שרה ג

הוליד בנים רבים מקטורה". אבל אין לפרש כן שיטת ודעת רש"י, שהרי מ' פשטות הכתובים הנ"ל לא משמע כן, ואם ס"ל לרש"י הכי ה"ל לו לפרשו, ויתרה מזה מפירושו גופאי משמע ל' היפר, שכתב „אע"פ שדורות הראשונים היו מולידין בני ת"ק שנה בימי אברהם נתמעטו השנים כבר ובא תשות כח בעולם וצא ולמד מעשרה דורות שמנח ועד אברהם שמיהרו תולדותיהם בני ס' ובני ע"י".⁸

ואפילו את"ל שאצל אברהם לא ה"ל תה תשות כח עד היותו בן מאה"י [או ש(לאחר זמן ד„ואברהם"י ושרה זקנים)] חזר לנערותו והוליד בהיותו בן מאה"י, הרי אחרי זה נאמר בפרשטנו (עוד פעם) „ואברהם זקן בא בימים"⁹, היינו

(8) ראה גם רבנ"ע לך שם. אלא שממשיך „וכ' אשר תסתכל ותרא כי דבר שרה נפלא מדבר אברהם".

(9) ראה בארוכה במפרשי רש"י לך שם. ולדעת כמה (הרא"ם ועוד) לא ה"ל שום נס בזה שאברהם הוליד. אבל ראה גר"א ובאר בשדה שם (ועוד), שגם בזה שאברהם הוליד ה"ל נס, כדיוק לשון הכתובים הנ"ל. וראה הערה הבאה.

(10) ראה בארוכה לקו"ש ח"כ ע' 80 ואילך. אבל גם בפרש"י יש לפרש בכמה אופנים. ובפרט שברש"י אין בירור גמור, ע"ד שרש"י עצמו ב' פשש"מ מביא כמ"פ ב' (ויותר) פירושים בכתוב.

ועוד, דאפילו את"ל (כנ"ל) דאצל אברהם לא ה"ל נס מאחר שלא היתה אצלו תשות כח מתחילה, הרי זה גופא הוא פלא וחסד – ראה פרש"י לך שם.

(11) וירא יח, יא.

(12) ראה ב"ר פניג, ט „מלל . . מוליד למאה שנה . . יבשה ונעשה מלילות". וראה ב"ר שהובא בסמוך בפנים.

(13) כד, א. – וראה לעיל ע' 89 ואילך.

א. „ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ותלד לו גר"¹¹.

וידועה התמ"י בזה: בכמה כתובים קודמים מפורש, שלידת יצחק בהיות אברהם בן מאה היתה דבר נסי (לא רק נגלל גילה של שרה אלא גם) כיון ש-אברהם ה"ל בגיל שע"פ טבע אינו יכול להוליד:

„ויפל² אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד (ואם שרה הבת תשעים שנה תלד)"; „ואברהם³ ושרה זקנים באים בימים גר' ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן"; „ותאמר מי מלל לאברהם גר' כי ילדתי בן לזקוני", ועד „שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה"⁵.

ע"פ זה יש להבין מדוע כשנולדו לאברהם עוד ששה בנים, ארבעים שנה לאחר לידת יצחק, כשהי' בן ק"מ שנה⁶, לא נתפרש בכתוב שזהו דבר נסי ומופ' לא וכו'.

והנה הרמב"ן⁷ כתב אודות לידת יצחק שאין הפלא בבן ק' שיוליד⁸, ומביא רא"י מהנ"ל – ש„אחרי זה מ' שנה

(1) פרשטנו כה, א.

(2) לך י, יז.

(3) וירא יח, יא.יב. וראה שם, יג.

(4) שם כא, ז.

(5) לשון רש"י ר"פ תולדות.

(6) ראה רש"י פרשטנו (כד, טב) שבעת שחזר יצחק מהליכתו להביא את הגר לאברהם שישאנה פגש את רבקה כו', ויצחק נשא את רבקה בהיותו בן ארבעים שנה (תולדות כה, כ).

(7) וראה גם רמב"ן ויגש מו, טו.